

ANNA ZAWADZKA

Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski

Jerzy Kolendo – numizmatyk

(9 czerwca 1933 – 28 lutego 2014)

28 lutego 2014 roku w Warszawie zmarł Jerzy Kolendo. Odszedł nie tylko wielki uczony o wszechstronnej, głębokiej wiedzy, szerokich horyzontach, olbrzymiej pasji badawczej i światowej sławie, ale także nauczyciel i mentor wielu już pokoleń badaczy szeroko rozumianej starożytności. Jego brak, brak jego wiedzy i życzliwości, jeszcze długo będzie dla nas wszystkich boleśnie odczuwalny.

Niełatwo na kilku stronach przedstawić całość zainteresowań badawczych i dorobek Jerzego Kolendo. Był historykiem, archeologiem, epigrafikiem, oraz numizmatykiem. Zajmował się dziejami starożytnego Rzymu i ziem polskich w starożytności, kontaktami świata śródziemnomorskiego z Barbaricum, a także recepcją antyku i studiami nad rozwojem zainteresowań starożytnościami (*antiquitates*) w Polsce i na świecie. Jego badania cechowało zawsze nowatorskie podejście i interdyscyplinarność. I tak np.: badał gospodarkę starożytnego Rzymu przez pryzmat stosunków społecznych, rozwinął badania nad znaleziskami archeologicznymi (w tym numizmatycznymi), o których informacje zachowały się jedynie w materiałach archiwalnych (tzw. archeologia biblioteczna), i przez całe życie budował mosty łączące historię i archeologię.

Jerzy Władysław Kolendo urodził się 9 czerwca 1933 roku w Brześciu nad Bugiem. W 1955 roku ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1960 roku obronił tu doktorat zatytułowany *Kolonat w Afryce rzymskiej i jego geneza*, który został również dwukrotnie wydany w Paryżu jako *Le colonat en Afrique sous le Haut-Empire* (1976, 1991).

W latach 1955–1971 był zatrudniony w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, gdzie habilitował się w 1968 roku na podstawie pracy *Postęp techniczny a problem siły roboczej w rolnictwie starożytnej Italii* (Wrocław). Jej włoski przekład ukazał się w Rzymie w 1980 roku pt. *L'agricoltura nell'Italia Romana. Tecniche agrarie e progresso economico dalla tarda repubblica al principato* (1980).

Od 1971 roku do śmierci był związany zawodowo z Uniwersytetem Warszawskim, a w szczególności z Instytutem Archeologii. Jego badania i nauczanie koncentrowały się wokół problematyki kontaktów świata antycznego z Barbaricum, które analizował w świetle źródeł archeologicznych (napływ importów rzymskich na ziemię Polski) i pisanych. Dobry przegląd poruszanej przez niego tematyki i stosowanych różnorodnych metodologii daje dwutomowy podręcznik akademicki *Świat antyczny i Barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością* (Warszawa 1998).

Jerzy Kolendo współpracował także z Ośrodkiem Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, publikując m.in. materiał epigraficzny z obozu legionowego w Novae. Przez wiele lat był związany z Ośrodkiem Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (OBTA UW), gdzie kontynuował badania nad *antiquitates*. Ponadto wielokrotnie był zapraszany i wykladał na uczelniach zagranicznych, był członkiem wielu stowarzyszeń naukowych polskich i międzynarodowych, zasiadał w radach redakcyjnych wielu cenionych czasopism naukowych, współpracując z nimi również jako recenzent, publikował noty o inskrypcjach łacińskich w najważniejszym światowym periodyku epigraficznym *L'Année épigraphique*.

Bibliografia prac Jerzego Kolendo liczy znacznie ponad 650 pozycji. Figuruje w niej kilkanaście książek i setki artykułów opublikowanych w czasopismach polskich i zagranicznych, zwłaszcza francuskich i włoskich. Był on również autorem licznych recenzji, sprawozdań i haseł encyklopedycznych, a także redaktorem publikacji zbiorowych¹. W dorobku tym prace numizmatyczne mają pokaźny udział, Jerzy Kolendo uważał bowiem monety za niezwykle ważne źródło poznania przeszłości. Wśród ponad 60 artykułów dotyczących tej tematyki są m.in. publikacje znalezisk monetarnych, analizy historyczne napływu pieniądza na tereny Barbaricum oraz recenzje i studia metodologiczne².

Numizmatyka jest polem, na którym spotykały się różnorodne kompetencje i zainteresowania badawcze Jerzego Kolendo. I tak studia nad *antiquitates* zaowocowały również nakreśleniem rozwoju zainteresowań numizmatyką w Polsce, począwszy od epoki renesansu, i przypomnieniem zapomnianych prac numizmatycznych, np. Georga Wende z 1699 roku o monetach rzymskich bitych z okazji zwycięstw nad Sarmatami³.

Innym znaczącym polem badań numizmatycznych Jerzego Kolendo były studia nad powstawaniem polskich kolekcji numizmatycznych, w tym kolekcji ro-

¹ Bibliografię prac Jerzego Kolendo można znaleźć w: P. DYCZEK, T. PŁÓCIENNIK, A. ZAWADZKA (oprac.), „Bibliografia”, *Archeologia* 62–63, 2011–2012 [2014], s. 121–145.

² A. ZAWADZKA, „Bibliografia prac numizmatycznych Jerzego Kolendo”, *Wiadomości Numizmatyczne* LVIII, 2014, s. 323–328.

³ J. KOLENDO, „Praca Georga Wende z roku 1699 o monetach rzymskich bitych z okazji zwycięstw nad Sarmatami”, *Notae Numismatae – Zapiski Numizmatyczne* III/IV, 1999, s. 251–262.

dzimego Uniwersytetu Warszawskiego czy Liceum Krzemienieckiego – niezwykle ważnego polskiego kresowego ośrodka edukacyjnego i kulturalnego początku XIX w. Wiele uwagi Jerzy Kolendo poświęcił działalności numizmatycznej Joachima Lelewela – najwybitniejszego XIX-wiecznego polskiego historyka, który swoimi pracami o mennictwie średniowiecznym i celtyckim wpisał się również na trwałe w rozwój numizmatyki światowej. Ale Profesor przybliżał także sylwetki „numizmatyków zapomnianych” i mniej znanych miłośników starożytności, którzy kolekcjonowali monety lub odnotowali ich znaleziska.

Powyższe studia łączyły się bezpośrednio z zainteresowaniami archeologicznymi Jerzego Kolendo. Przyczyniły się one do poszerzenia rejestru importów rzymskich w Barbaricum o wiele nowych znalezisk monetarnych i pozwoliły na dodanie licznych poprawek i uzupełnień do tych już funkcjonujących w literaturze przedmiotu, dzięki skrupulatnemu wykorzystaniu dawnych publikacji i materiałów archiwalnych. Olbrzymim wkładem Jerzego Kolendo w rozwój numizmatyki w Polsce jest właśnie przeszczepienie na grunt badań nad importami (a zwłaszcza do studiów nad napływem monet rzymskich) metodologii „wykopalsk bibliotecznycy”, szczególnie często stosowanej w badaniach nad inskrypcjami, jak również wprowadzenie pewnego kanonu opracowywania znalezisk monetarnych z naszych ziem, łączącego warsztat historyka, archeologa i numizmatyka.

Z wykształcenia historycznego Jerzego Kolendo wynikał formułowany przez niego wielokrotnie imperatyw stawiania pytań historycznych znaleziskom monetarnym. W swoich pracach poświęcał on także wiele miejsca na refleksję natury metodologicznej.

Podkreślał obowiązek przeprowadzenia drobiazgowej krytyki źródłoznawczej, konieczność zachowania daleko posuniętej ostrożności w wyciąganiu wniosków i uzmysławiania sobie hipotetyczności proponowanych ustaleń.

Warto przypomnieć również, że Jerzy Kolendo był głęboko przekonany o potrzebie współpracy interdyscyplinarnej oraz wymiany doświadczeń między badaczami specjalizującymi się w różnych okresach dziejów i aktywnie taką współpracę promował. Za niezmiernie ważne uważał również wprowadzanie do nauki nowych metod i narzędzi badawczych, jak np. wykrywaczy metali, których zastosowanie w trakcie badań archeologicznych przełożyło się na olbrzymi przyrost ilościowy pozyskiwanego materiału numizmatycznego.

Obok pracy badawczej drugą wielką pasją Jerzego Kolendo było nauczanie. Wielu jego uczniów także zajęło się w swojej działalności naukowej i dydaktycznej tematyką numizmatyczną: Mariusz Mielczarek, Aleksander Bursche, Piotr Jaworski (wypromowani przez niego na doktorów), a także Renata Ciołek i Anna Zawadzka.

Anna Zawadzka

In Memory of Jerzy Kolendo

(9 June 1933 – 28 February 2014)

Professor Jerzy Kolendo died on 28 February 2014 in Warsaw. He was an eminent scholar of world renown, versatile, broad-minded, with a remarkable passion for research and a dedication to knowledge, as well as an outstanding professor and mentor for generations of scholars. To all his friends, colleagues, and students, his death is a very painful loss. We shall all miss him: both his knowledge and his extraordinary kindness.

It is not easy to describe the whole extent of his academic interests and achievements in just a few pages. He was a historian, archaeologist, epigraphist, numismatist. In his research, he was primarily concerned with the history of ancient Rome and the history of the territories of Poland in antiquity, the relations between the Mediterranean World and the Barbaricum, as well as the reception of antiquity and the development of antiquarian studies both in Poland and abroad. His work was always marked by his pioneering approach and had the noteworthy interdisciplinary character. For instance, he explored the economy of ancient Rome through the perspective of social relations, developed the research on the archaeological (and also numismatic) finds whose existence was attested only in the extant archival material (the so-called “library-based archaeology”). Throughout his life, he contributed to bridging the gap between archaeology and history.

Jerzy Władysław Kolendo was born on 9 June 1933 at Brest (present-day Belarus). In 1955, he completed his studies at the Faculty of History of the University of Warsaw, where he also obtained his doctoral degree in 1960 on the basis of the dissertation *Kolonat w Afryce rzymskiej i jego geneza* (The Colonate in Roman Africa and Its Origin). His doctoral thesis would be subsequently published in Paris as *Le colonat en Afrique sous le Haut-Empire* (in 1976 and 1991).

In the years 1955–1971, he worked in the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, where he received his post-doctoral (habilitation) degree in 1968 for his dissertation entitled *Postęp techniczny a problem siły roboczej w rolnictwie starożytnej Italii* (Technological Progress and Labour Force in Ancient Italian Agriculture”) (Wrocław). An Italian translation of this dissertation was published in 1980 (*L'agricoltura nell'Italia Romana. Tecniche agrarie e progresso economico dalla tarda repubblica al principato*, Roma 1980).

From 1971 until his death, he remained associated with the University of Warsaw, particularly with the Institute of Archaeology. His research and teaching activities there were focused on the problems of the relations between the ancient classical civilization and the Barbaricum, which he would investigate in the light of the archaeological findings (the inflow of Roman imports into the territory of Poland) and literary sources. The two-volume academic textbook *Świat antyczny i Barbarzyńcy. Teksty, zabytki, refleksja nad przeszłością* (The Ancient World and the Barbarians. Texts, Artifacts, Reflection on the Past) (Warsaw 1998) is a good survey of the issues he would feature in his work and the varied methodology he would employ.

Jerzy Kolendo also collaborated with the Antiquity of Southeastern Europe Research Center at the University of Warsaw, by publishing, among other things, the epigraphic material from the legionary camp at Novae. He was associated for many years with the Centre for Studies on the Classical Tradition in Poland and East-Central Europe at the University of Warsaw (OBTA UW), where he would continue his studies on *antiquitates*. On many occasions, he was a visiting professor in several foreign universities. Also, he was a member of many Polish and international academic associations and societies. He also served as a member of editorial teams and as a reviewer of a great number of prominent scientific journals. Notably, he published notes on Latin inscriptions in the leading periodical devoted to epigraphy *L'Année épigraphique*.

The bibliography of Jerzy Kolendo amounts to well over 650 items. It includes over 20 books and hundreds of articles published in Polish and foreign, especially French and Italian, journals. He was also the author of numerous reviews, reports, and encyclopaedic entries, as well as the editor of collective works.¹ His output contains a large share of numismatic publications, which stemmed from his firm belief that coins constitute a very significant source for gaining deeper insight into the past. Among more than 60 articles on numismatic topics, there are publications related to coin finds, historical analyses of the inflow of coins into the Barbaricum, reviews, and studies on methodology.²

Numismatics was the field where his diverse abilities and academic preoccupations would meet and find their realization. His study of *antiquitates* resulted in outlining the development of numismatic interests in Poland, beginning from the period of the Renaissance, as well as in bringing to scholarly attention some of

¹ The bibliography of Jerzy Kolendo can be found in: P. DYCZEK, T. PŁÓCIENNIK, A. ZAWADZKA, "Bibliografia", *Archeologia* 62–63, 2011–12 [2014], pp. 121–145. In preparation its English version, which will be published in *Novensia* 25, 2014.

² A. ZAWADZKA, "Bibliografia prac numizmatycznych Jerzego Kolendo," (Bibliography of numismatic works by Jerzy Kolendo), *Wiadomości Numizmatyczne* LVIII, 2014, pp. 323–328.

the forgotten numismatic literature e.g., the work by Georg Wende (1699) on the Roman coins issued in honour of the victorious campaigns against the Sarmatians.³

Another significant area of his numismatic research were studies on the formation and development of Polish numismatic collections, such as those at the University of Warsaw and the Krzemieniec Lyceum (a very important centre of Polish education and culture in the early decades of the 19th century located at Krzemieniec/Kremenets in Volhynia, Ukraine). Jerzy Kolendo was known for propagating the numismatic legacy of Joachim Lelewel, the most distinguished 19th-century Polish historian, whose works on medieval and Celtic coinage had become important contributions to the development of modern numismatics. He featured also the figures of many less-known, and mostly forgotten, numismatists and antiquities enthusiasts who had collected coins or recorded the information about numismatic finds.

Those studies were in close relation with his interests in archaeology. They contributed to many new coins being added to the records of Roman imports found in the Barbaricum and made it possible to make a number of corrections and revisions (*addenda* and *corrigenda*) referring to those already well-established in the literature, thanks to the thorough use of old publications and archival materials (the so-called “library archaeology”). His extremely important contribution to the growth of numismatic studies in Poland is the transplanting of the methodology of the “library-based excavations,” used particularly often in the study of inscriptions, onto the ground of the research on imports (but especially into the study of the inflow of Roman coinage), as well as the introducing of a certain canon of identifying and describing numismatic finds from the territory of Poland, which combined the aspects of historical, archaeological, and numismatic methodologies.

The historian’s background of Jerzy Kolendo would lead to his frequently formulated imperative of subjecting the numismatic finds to historical interpretation. He dedicated much attention in his works to methodological considerations, stressed the vital importance of meticulous source-based critical analysis, the necessity of exercising caution in drawing conclusions, and being aware of the hypothetical nature of propounded findings.

It is also worth recalling that Jerzy Kolendo had been a dedicated advocate of the urgent need for interdisciplinary collaboration and exchange of ideas among scholars specialized in various historical periods, and had actively supported and

---

³ J. KOLENDO, “Praca Georga Wende z roku 1699 o monetach rzymskich bitych z okazji zwycięstw nad Sarmatami” / “The Work of Georg Wende Dating from 1699 about Roman Coins Minted on the Occasion of the Victory upon the Sarmathians,” *Notae Numismaticae – Zapiski Numizmatyczne* III/IV, 1999, pp. 251–262.

promoted such co-operation. He believed that it was extremely important to introduce new methods and research tools for scientific purposes. For example, the use of metal detectors during archaeological explorations, which has resulted in an enormous increase in the quantity of the obtained numismatic material.

We shall also remember Jerzy Kolendo for his continued passion for teaching. Many of his students have pursued numismatics in their scholarly and didactic activity, to mention only a few these include Mariusz Mielczarek, Aleksander Bursche, Piotr Jaworski (his former doctoral students), Renata Ciołek, and Anna Zawadzka.

Contact the author at: a.zawadzka@uw.edu.pl

Translation: Marcin Fijak